

ПИТАННЯ ДАТУВАННЯ ХУСТСЬКОГО ЗАМКУ

Прохненко Ігор Анатолійович

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри археології, етнології та культурології,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

E-mail: prohnenkoigor@ukr.net

Scopus Author ID: 56922162200

<http://orcid.org/0000-0002-9100-3914>

Жиленко Марія Анатоліївна

лектор-екскурсовод Археологічного музею ім. Е. А. Балагури,
факультету історії та міжнародних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

E-mail: mashazhylenko@gmail.com

За останні десятиріччя значно зросла кількість польових археологічних досліджень середньовічних та ранньомодерних місцезнаходжень на території Закарпатської обл. України. Середньовічний загін експедиції Ужгородського національного університету основну увагу приділив вивченню пам'яток в Хусті, Виноградіві, Королеві, Середньому, Броньці, Квасові, Сільці, Вишкові та Чинадієві. До групи пам'яток з потужним культурним шаром, складною стратиграфією та значною кількістю знахідок відноситься замок, який знаходиться в місті Хуст. Історія фортеці широко представлена в науковій літературі. Однак тільки в незначній кількості публікації наведені факти підтверджені даними письмових джерел. Особливо це стосується раннього періоду функціонування Хустського замку, який слабо представлений в документах. Судячи з першої згадки, кам'яні фортифікації центрального палацу і додаткова захисна лінія були зведені на замковій горі в середині XIV сторіччя. Саме з цього часу можна називати хустське укріплення замком. Незважаючи на насичену подіями історію фортеці, на ній і в її найближчій окрузі проводилися тільки незначні археологічні роботи. З 2019 року за вивчення пункту взялася експедиція Ужгородського національного університету. У польовому сезоні в центральній частині пам'ятки були закладені два розкопи загальною площею більше 102 кв. м. Потужність культурного шару коливалася від 1,2 до 5,0 м. Під час робіт була зібрана значна кількість масового та індивідуального матеріалу, зокрема: сотні фрагментів керамічного посуду, кахлі, вироби зі скла та металу (домашнє начиння, елементи одягу, прикраси, монети та зброя). Загальне датування виявлених на досліджених ділянках знахідок – друга половина XV – XX сторіччя. Отримана хронологічна колонка не суперечить даним письмових джерел, але має суттєві відмінності з представленим у вітчизняній науковій та науково-популярній літературі датуванням. Продовження археологічного дослідження і аналіз більшої кількості письмових джерел дозволить отримати додаткову інформацію про історію цієї ключової регіональної пам'ятки.

Ключові слова: Хуст, замок, письмові джерела, датування, кераміка, кахлі, монети, зброя.

Постановка проблеми. У науковій літературі зафіксовано більше десятка замків на території сучасної Закарпатської області України. Час виникнення більшості з них у якості городищ, як правило без належної аргументації, визначається IX – X ст. І начебто вже в X – XI ст., зі зведенням кам'яних стін, вони стають безпосередньо замками. Таке датування ключових пам'яток не узгоджується з часом утворення подібних кам'яних фортифікацій у північно-східній частині Карпато-Дунайського ареалу, ранній етап яких пов'язаний з кінцем XIII – першою половиною XIV ст. [Prohnenko, Mojzsasz, Zsilenko, 2013, old. 203–250].

У цій ситуації, для вирішення питань хронології, зокрема, для встановлення часу зведення укріплень на землях Закарпаття, виникла необхідність критичного аналізу свідчень письмових джерел і приділення більшої уваги археологічним даним. У 2006 році був утворений спеціальний загін археологічної експедиції Ужгородського національного університету, робота якого зосереджу-

валася на вивченні середньовічних та ранньомодерних пам'яток, які до того не мали конкретного археологічного матеріалу. Це стосується Варієва, Виногорова, Королева, Броньки, Середнього, Сільця, Квасова, Чинадієва та Хуста. Основна мета першого етапу досліджень – утворення стратиграфічних колонок і встановлення на їх основі реальної хронології пам'яток. Розкопки більш ніж десяти польових сезонів підтвердили доцільність застосування такої методики початкового вивчення фортифікаційних споруд.

Значні матеріали були отримані на Хустському замку (рис. 1–3). Їх аналіз і співставлення хронологічних колонок з даними письмових джерел є основною **ціллю** публікації. Планування захисних споруд пам'ятки визначило продовгувате плато на вершині гори, витягнуте в довжину за лінією північ-південь. Фортифікації поділені на верхню та нижню тераси, нижній двір в свою чергу теж складався з двох відокремлених частин. На час завершення функціонування замку до його оборонних ліній були

вписані шість бастіонів і чотири вежі. Хустський замок можна сміливо зараховувати до групи ключових пам'яток Закарпаття періоду пізнього середньовіччя та ранньомодерного часу. Незважаючи на це, в силу низки причин, його систематичне археологічне дослідження поки не проводилося. Здійснені в минулі десятиріччя місцевими ентузіастами земляні роботи носили аматорський характер і не завершувалися фіксацією стратиграфії та публікацією отриманих матеріалів. Подібні дії приводили до знищення культурних горизонтів і руйнуванню окремих елементів самих укріплень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Історія вивчення Хустського замку тісно переплетена з історіографією Марамороша, а її розгляд доречно розпочати власне з рукописних праць. Першими дослідниками історії краю на зламі XVII – XVIII ст. були представники місцевої інтелігенції: священники, вчителі, чиновники магістратів та соляної комори. Втім, перша історична праця, про яку справді варто згадати, з'являється лише на зламі XVIII – XIX ст. Її автором став І. Шімончич, монах, викладач Сігетської гімназії піарів. *Noctium Marmaticarum vigiliae* – це збірка статей про історію краю, в якій приділено особливу увагу мармороським коронним містам. Нажаль, крім невеликої частини, яка присвячена історії Сігету, праця друком не вийшла [Simonchicz, 1806]. Рукопис своєї історії Марамороша в 1803 р. автор передав до Національної бібліотеки Угорщини, а згодом вона потрапила до Національного музею.

Крім католицьких монахів досить помітний вплив на розвиток культури та історії краю протестантської інтелігенції, як в цей час мешкали переважно у містах. Серед них слід згадати П. Гарі, угорського реформатського письменника, педагога, наприкінці XVIII – на початку XIX ст. викладача, згодом директора Сігетської реформатської школи. Його праця, присвячена історії Хустського замку, нажал, залишилась тільки у форматі рукопису, а з точки зору окремих дослідників робота має «локальний характер та невелике значення» [Gulyás, 2014, old. 9]. До угорських реформатських авторів належить і Я. Товт, мешканець Хуста, комітатський адвокат і землевласник, який у 1850-х роках, натхнений руїнами, що височіють над містом, також написав власну історію Хустського замку. Нажаль, і його робота досі не видана, але рукопис користувався чималою популярністю, а Я. Товта в тогочасних науково-популярних публікаціях згадують, як «літописця історії комітату» [Szathmáry, 1863, old. 334].

Першим фаховим істориком, якого зацікавила історія Марамороша, став Г. Венцел [Wenzel, 1857], одна з найбільш визначних постатей тогочасної угорської історичної науки, упорядник багатотомного видання *Ágrádkori Új Okmánytár*. Він опрацював чимало джерел з історії комітату, та опублікував їх з власними коментарями. Крім документів, які зберігалися в будапештських архівних установах, автор долучив матеріали лелеського конвенту, до юрисдикції якого належав регіон. Г. Венцел не виключає існування Хустського замку у першій половині XIV ст., але зазначає, що

достовірних джерел з історії укріплення даного періоду не існує.

Сплеск зацікавленості історією рідного краю серед місцевих дослідників спостерігається після революції 1848 – 49 рр. та в епоху австро-угорського компромісу (*Kiegyezés*). Серед визначних постатей епохи слід згадати І. Сіладі, директора Сігетського реформатського ліцею, який започаткував збір архівних документів, що містилися у приватних та відомчих архівах краю, заклавши, тим самим, основу для створення єдиного архіву комітату. І. Сіладі повинен був стати автором розділу монографії про ранню історію Марамороша, але нажал, вдалося написати тільки коротке дослідження про XII – XIII ст. [Szilágyi, 1889] та опублікувати окремі документи. З точки зору військової історії Хустського замку цікавим є дослідження І. Сіладі про останнє татарське нашествя 1717 р. [Szilágyi, 1860].

Огляд фахової літератури XIX ст. був би не повним без імені А. Комаромі. Хоча більшість науковців вважають його дослідником Угочанщини та окремих шляхетних родів, чимало публікацій цього автора дотичні до окремих аспектів історії Хустського замку. Згадаймо хоча б публікацію у часописі «*Századok*» про фальшивомонетництво у Північно-Східній Угорщині [Komáromy, 1893].

Серед представників румунської інтелігенції епохи варті уваги в першу чергу І. Мігалі та його збірка документів «*Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból*». До неї увійшли грамоти з сімейних архівів місцевих аристократичних родин, документи комітатського архіву та лелеського конвенту. Продублював він і окремі, вже опубліковані джерела XIV – XV ст. Збірка повинна була стати першим кроком до написання монографії про комітат [Mihályi, 1900].

До представників тогочасної румунської історіографії належить і греко-католицький священник Й. Поп. Він став автором історії Марамороша угорською мовою «*Adalékok Máramaros történetéhez*» [Pap, 1909], одною з важливих складових якої була власне історія Хустського замку. Хронологічні рамки роботи охоплюють період від середньовіччя до 1776 р. і дають справді цілісну картину історії краю, якій, хоч і без оформленого наукового апарату, притаманні певні риси науковості. Автор критично ставиться до загальноприйнятої на той час думки про зведення Хустської фортеці в епоху Ласло Святого близько 1090 р. (А. Ваї, Г. Вараді) та датує її за першою письмовою згадкою 1353 роком [Pap, 1909, old. 22–24]. Він вважає, що з розвитком Хустського замку Вишково і замок Нялаб поступово втратили своє стратегічне значення. Перший занепав, а другий перетворився у центр домінії. Хустське укріплення ж стало на захист коронних міст, торгівельних шляхів та судноплавства по річці Тиса.

На основі багатой джерельної бази, використуючи популярні на той час методи етнічної та соціальної історії досліджував історію та шляхи колонізації комітату Мараморош угорський дослідник першої половини XX ст. В. Белай. Виникнення Хустського замку він датує 1351 роком і

значає, що Хуст був центром королівського комітату [Bélay, 1943, old. 26]. Розглядає автор і юрисдикцію хустського каштеляна, відзначає тісний зв'язок соляної комори та домінії. В. Белаї вважає, що посади керівника соляної комори та жупана Мармороського комітату, зазвичай, обіймала одна людина.

Приблизно в цей самий період виходить монографія румунського науковця А. Філіпеску, присвячена проблемам ранньої історії Марамороша [Filipașcu, 1940].

Дослідник угорського середньовіччя, Е. Фюгеді вважає, що замок у Хусті перейняв роль оборонної фортеці від Вишкова, і був збудований після повстання палатина Копоса, тобто після 1318 р. Підкреслює він і стратегічне значення укріплення, яке збудоване поруч з місцем впадання р. Ріки до р. Тиси [Fügedi, 1977, old. 144].

У сфері дослідження економічної історії Марамороша, слід згадати в першу чергу печського науковця Л. Глюка, який присвятив цілий ряд публікацій розвитку видобування та торгівлі сіллю [Glück, 2008, old. 11–37; 2009, old. 31–81; 2012, old. 459–469]. Цьому регіону присвячене і його дисертаційне дослідження, а саме розвитку суспільних відносин коронних міст у ранньомодерну епоху. Серед основних джерел дослідження – урбарії Хустської домінії 1600-х рр. [Glück, 2013].

Подібну тематику досліджує і клузький історик Л. Саболч Гуляш. У своїй нещодавно опублікованій монографії, присвяченій розвитку мармороських міст у середньовіччі, він розглядає питання привілеїв, наданих містам та самоврядування, проблеми колонізації регіону, економічного розвитку (переважно через призму видобування солі) юрисдикції магистратів та правовий статус містечок [Gulyás, 2014]. Не оминає увагою і Хустський замок, який слідом за іншими дослідниками датує першою половиною XIV ст., посилаючись на грамоту 1353 р. і підкреслює, що той перейняв роль Вишкова у захисті соляних копалень та торгівельних шляхів. Також він відзначає, що замок поступово стає центром великої королівської домінії, яка виникла на території Мараморошу. Крім того, дослідник вважає, що Хустський замок відіграв роль і в захисті кордонів Угорського королівства [Gulyás, 2014, old. 21–22].

Серед сучасних закарпатських угорськомовних дослідників Марамороша варто згадати викладача Берегівського угорського інституту Д. Чотарі, який зосереджується на публікації архівних документів з історії краю, зокрема публікація довідника архівних документів п'яти мармороських коронних міст. Досліджує проблеми виникнення та ранньої історії замків регіону і Л. Зубанич у своїх краєзнавчих збірках. На думку науковця фортифікація на замковій горі в Хусті бере свій початок у період після монголо-татарського нашествия, а перша письмова згадка про замок та його каштеляна датована 1353 роком [Zubánics, 2007, old. 38; 2015, old. 13]. Нажаль, глибокі краєзнавчі дослідження цього автора носять виключно науково-популярний характер, без належно оформленого наукового апарату.

У завершенні огляду фахової літератури на

угорській мові слід відзначити дослідницю, яка протягом останніх десятиліть стала автором цілого ряду публікацій з історії Хустського замку. Співробітниця Інституту військової історії у м. Будапешт Е. Солецькі у своїх працях розглядає проблеми ролі Хустського замку в оборонній системі Угорського королівства, питання іконографії замку, дає детальний огляд окремих подій або етапів історії фортеці [Szoleczky, 2002; 2005; 2005a; 2008]. Власне історії Хустського замку присвячена і дисертація Е. Солецькі, захист якої відбувся у 2005 році. Особливу увагу в ній приділено економічним (розвиток видобування солі, торгівля, логістика), військовим (гарнізон, озброєння, військові дії, підкреслюючи при цьому пасивний характер оборони) аспектам, етапам будівництва фортеці. Окремим розділом розглядає авторка історію хустської домінії та її роль у матеріальному забезпеченні укріплення, побут мешканців замку, та навіть дає огляд присвяченої замку художньої літератури. У додатках крім документів берегівської філії ДАЗО можемо переглянути лист італійського архітектора Ч. Порта із зображенням замку, коротку історію замку авторства П. Гарі, уривки із спогадів, щоденників, тощо.

Одночасно з виходом ґрунтовних робіт угорськомовних дослідників, які в переважній більшості випадків носили науковий характер і містили розгляд конкретних письмових джерел, існування Хустського замку в вітчизняній популярній, науково-популярній, а згодом і науковій літературі швидко обростало легендами і видумками. Особливо це стосується визначення часу первинного будівництва та раннього етапу функціонування пам'ятки. Зокрема, історія фортеці в переважній кількості публікацій починалась з X – XI ст., іноді з XII ст. [Панця, 1998; Поп, Поп, 1971; 2007; Поп, 2001; Троян, 1980], що помітно вступало в протиріччя з даними документів.

В останній час, з переглядом археологами основних періодів фортифікаційної активності на території Північно-Східної Угорщини почали з'являтися праці вітчизняних архітекторів з підтвердженням джерелами датуванням [Seregiy, 2018], хоча в основній масі науково-популярної і популярної літературі все ще зберігається тенденція до відстоювання міфічної хронології як самого міста Хуст, так і розміщеного в його адміністративних межах замку.

В умовах існування різних варіантів датування фортеці особливу вагу отримують археологічні матеріали, які найбільш точно відбивають хронологічні реалії даного пункту.

Виклад матеріалу: З 22 липня по 21 серпня 2019 року археологічна експедиція Ужгородського національного університету за підтримки Фонду Л. Телекі, громадської організації «ФОЙТА» та Хустської мерії розпочала дослідження замкової території. Основне завдання польового сезону – утворення стратиграфічних колонок пам'ятки на окремих ділянках верхнього замку та замкового дворика.

Розкоп I (3,70 x 6,0 м) був закладений в південній частині верхнього замку (рис. 4). Його площа

визначалася ледь помітними стінами невеликого приміщення, позначеного номером 1. Від реперної нульової відмітки в північно-східному куті приміщення до глибини 2,0 м фіксувалися завали каміння та штукатурки, які утворилися в результаті порівняно недавнього руйнування верхніх частин стін. Самі ж стіни найбільше збереглися з північного боку приміщення. З південного вони були значно зруйновані із-за вимивання вапнякового розчину, тому що були відкриті скарбошукачами до глибини 1,5 м. Вхід до кімнати знаходився в південній частині західної стіни. На глибині 1,6 м, в 1,07 м від південної стіни, була простежена ще одна стіна, яка примикала до попередньої. Вона виникла в результаті найбільш пізнього будівництва на цій ділянці. Нова стіна скоротила площу приміщення і відповідно розкопу до розмірів 3,70 x 4,93 м. Про житловий характер будівлі свідчили два шари штукатурки. Перший – товщиною 2,0 – 3,0 см, був вкритий жовтою фарбою і в нижній частині обкладений руберойдом, верхній – більш потужний, товщиною 7,0 – 8,0 см – вкритий білою фарбою. Підлога приміщення чітко визначалася за тонким пісочним шаром на глибині 2,0 м, під яким фіксувалися залишки п'яти дерев'яних лаг (основа підлоги), укладених паралельно північній і південній стінам. На рівні підлоги виявлені ложка, ніж, фрагменти скляних пляшок і ціла серія гільз. Всі ці речі пов'язані з перебуванням на Хустському замку в 1939 році угорських військових, які, ймовірно, використовували і це приміщення. Необхідно відзначити знахідки серед завалів, в основному в північно-східному куті, значної кількості уламків черепиці початку ХХ ст. з зображенням ведмедя і вказаним місцем виробництва (рис. 11). Виходячи з аналізу знахідок верхнього горизонту можна говорити про використання деяких приміщень замку і на початку ХХ ст., і в 1939 році.

З глибини 2,0 м до 5,0 м на площі розкопу зафіксовані спеціально завалені будівельним сміттям підвали, позначені на картах ХVІІІ ст. як «підвали коменданта». Їх основа – горизонтально вирівняна скеля. На поверхні підлоги інвентар відсутній. Це пояснюється тим, що все з приміщень було винесене ще до руйнування їх стелі, зведеної з легких туфових блоків. Вони збереглися в конструкції зруйнованих арочних проходів. В одному з них, який знаходився в північній частині західної стіни, зафіксований прохід. Можна припустити, що після руйнування туфового перекриття була втрачена цілісність всієї конструкції і почалася деструкція самих опорних стін. Єдиним виходом у даній ситуації для жителів замку стало засипання підвалів будівельним сміттям до рівня закінчення зводів. Стратиграфічно чітко простежується, що воно здійснювалось починаючи з північно-східного кута. Про час даного засипання наприкінці ХVІІ ст. або в ХVІІІ ст. свідчить поливна кераміка та кахлі, виявлений в нижніх шарах уламок керамічної частини трубки для паління другої половини ХVІІ ст. (рис. 10, 8), а також монета ХVІІ ст. (рис. 7, 4). У завалах будівельного сміття загалом виявлено десять монет, серед яких домінували номінали другої половини ХV – початку

ХVІ ст. (рис. 6).

Отримані матеріали дозволяють зробити попередні висновки про стратиграфію пам'ятки на даній ділянці. Будівництво споруд в цій частині почалося, скоріше за все, в епоху Матяша Корвіна. На зрівняній скельній основі були зведені просторі підвальні приміщення, висотою до 3,0 м. Все навантаження конструкції припадало на ряд опорних стовпів, від яких в різних напрямках розходилися арки і куполоподібні частини стелі, зведені з туфових блоків. Зверху підвальних приміщень були зведені кам'яні стіни кімнат. Скоріше за все, після пожежі на замку в 1766 році найбільше постраждала конструкція даху і дощова вода стала проникати до самих кімнат. З часом із-за цього були зволожені та відповідно зруйновані перекриття підвальних приміщень. Після цього підвали повністю засипали будівельним сміттям, а в верхній частині здійснили перепланування стін. В результаті площа дослідженого нами приміщення значно зменшилася. Останнє використання кімнати фіксується в 1939 році і пов'язане воно з перебуванням на замковій горі угорських військових.

Розкоп II (4,0 x 14,0 м) закладений в центральній частині замкового дворика (рис. 5). Орієнтований з півдня на північ. Потужність культурного шару від 1,2 м в північних квадратах до 1,6 м в південних. Скельний материк простежений по всій площі розкопу. Заповнення культурного шару представлене горизонтальними підсипками, нижні з яких склалися переважно з дрібного битого каміння, а верхні з розсипчастої глини зі значним вмістом будівельного сміття. Хроноіндикатори дозволяють визначити початок вирівнювання площі ХVІ ст. Наступні горизонти підсипки чітко ідентифікуються з ХVІІ і ХVІІІ ст. Основні знахідки: кераміка, кахлі, монети (рис. 7-8), заготовки для карбування фальшивих монет (рис. 9), кулі та їх напівфабрикати, арбалетні болти, уламки трубок для паління. Верхній, доволі значний горизонт, насичений сучасним сміттям, яке залишили туристи. Відзначимо і значну кількість глибоких прокопів скарбошукачів, які суттєво пошкодили культурний шар.

Висновки: Зведений в ХІV ст. порівняно невеликий Хустський замок в результаті періодичних масштабних перебудов на ХV – ХVІІ ст. перетворився в значний за розмірами складний комплекс захисних, житлових і господарських споруд. Фортеця, як і саме місто Хуст, заснована у період відбудови Угорського королівства після монголо-татарського нашествия. З неї відмінно контролювалася долина р. Тиси і тому укріплення функціонально замінили вишківську дозорну площадку на горі Варгедь. Хустський замок був покликаний захищати навколишні села новоствореного Маромороського комітату та соляний шлях, які приносили суттєвий прибуток до королівської скарбниці.

Привілеєм Карла Роберта 1329 року Хуст, разом з ще з 4-ма населеними пунктами, отримав міське право та статус головного над ними. Містечко, яке заселяли німецькі поселенці, отримало ідентичні Севлюшу права, який ще за часів Гейзи II та Бели III

колонізували саксонські госпіти.

Перше письмове свідчення про замок датоване 1353 роком. В документі згадується каштелян Домокош Мачка, який на цей час командував і Нялабом (Королівський замок). У 1365 році король Сигізмунд подарував мармороські землі волоським воєводам Балку та Драгу, щоб захистити прикордоння від нападів молдавського воєводи Богдана, але замком вони володіли нетривалий період. Згодом Сигізмунд передав фортецю своєму канцлеру Імре Перені (требішовська гілка), що стало однією з причин багаторічної ворожнечі між двома родами.

На кінець XV ст. Хуст, разом з соляними шахтами повернувся до корони. У 1498 році фортецю знов отримують Перені (але вже нялабська гілка) в особі Габора Перені. Під час селянського повстання Дьердя Дожі 1514 року місцеві дворяни знаходили притулок у Хустському замку, який повстанцям так і не вдалося взяти штурмом. Після повстання замок знов повертається до корони.

З моменту розпаду Угорського королівства на три частини, замок перебував переважно у володінні трансільванських князів. Після битви під Могачем Хустська фортеця кілька разів міняла власників. Певний час нею володів Томаш Надощді, але реальним господарем тут був відомий своєю жорстокістю каштелян Кріштоф Каваші, який тримав у страху населення трьох комітатів. У 1546 році замок захопили війська Фердинанда I Габсбурга.

У 1556 році війська королеви Ізабелли штурмували фортецю, але укріплення вдалося захопити тільки після того, як у гарнізоні скінчилися запаси харчів. Згідно зі шпеерською угодою замок відійшов до Трансільванського князівства, став одним з його опорних пунктів. У своєму заповіті Ян Сигізмунд відписав фортецю Мігалю Чакі, Гашпару Бекешу та Кріштофу Гадьмаші, який з 1557 по 1564 роки був каштеляном замку. Після повстання Бекеша проти новообраного трансільванського князя Іштвана Баторі, він був змушений передати Хуст останньому. У подальшому заможна домінія залишається у володінні трансільванських князів.

Список використаних джерел

- Bélay, V., 1943, *Máramaros megye társadalma és nemzetiségei. A megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig*, Budapest, 224 old.
- Filipaşcu, A., 1940, *Istoria Maramureşului*, Bucureşti, 240 p.
- Fügedi, E., 1977, *Vár és társadalom a 13–14. századi Magyarországon*, Budapest, 218 old.
- Glück, L., 2008, A máramarosi sókereskedelmének útvonalai a 16. század közepén, *Történelmi Szemle*, 50, old. 11–37.
- Glück, L., 2009, A máramarosi sókamara igazgatása és gazdálkodása a Szepesi Kamara fennhatósága idején (1600–1604, 1614–1615), *Revista Arhivei Maramureşene*, 2, old. 31–81.
- Glück, L., 2012, Egy sókamaraai hivatalnok a 16. század közepén: Szigeti Szabó György deák. Tiszteletkőr, *Történelmi tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára*. Szerk. Mikó Gábor–Péterfi Bence–Vadas András, Budapest, old. 459–469.
- Glück, L., 2013, *Az öt máramarosi város társadalma a 16-18. században. PhD-értekezés*, Pécs, 425 old.
- Gulyás, L.Sz., 2014, *Városfejlődés a középkori Máramarosban*, Kolozsvár, 156 old.
- Komáromy, A., 1893, Egy hamis pénzverő a XVI. században, *Századok*, 27, old. 647–667, 748–759.
- Mihályi, J., 1900, *Máramarosi diplomák a XIV és XV. századból*, Máramaros-Sziget, 674 old.
- Pap, J., 1909, *Adalékok Máramaros történetéhez*, Máramarossziget, 368 old.
- Prohnenko, I., Mojzsész, V., Zsilenko, M., 2013, Kárpátalja középkori és kora újkori várainak kutatása, *A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve*, Nyíregyháza, 2013, LV, old. 203–250.
- Seregny, B., 2018, Huszt vára – a századok mélyéből, *Történelmi földrajzi közlemények*, 6, Évfolyam, 3-4. Szám, old. 96–114.
- Simonchicz, I., 1806, *Monumentum politicum Marmatiæ seculi decimi sexti*, V acii, 40 p.
- Szathmáry, P. K., 1863, A Tisza bölcsője, *Vasárnapi Újság*, Tizedik évfolyam, 38. Szám, old. 334–335.

Габор Бетлен дарував її своєму молодшому брату, мармороському жупану Іштвану. Після шлюбу доньки Бетлена з Ференцом Реді, замок перейшов до останнього. Цей період вважають “золотим віком” історії Хустської фортеці.

Син Ференца Реді, Ласло помер у 1667 р. в Хусті, після чого титул Мармороського жупана і разом з ним всю домінію отримав Мігаль Телекі.

Під час спроби перевороту Вешелені, у 1670 р. тут базувалася частина війська Ференца Ракоці I, а згодом замок став одним з центрів руху куруців. З початком визвольної війни у 1703 р. одному з прихильників Ференца Ракоці II вдалося проникнути до замку, та перекупити німецький гарнізон. У 1706 р. саме тут був підписаний договір трансільванських та угорських станів про визнання Ракоці трансільванським князем. Після укладення сатмарського мирного договору в Хусті розмістили австрійські війська, а згідно параграфу ХСІІ закону 1715 року Мармороський комітат був приєднаний до Угорського королівства.

З липня 1766 року замок спалахнув від удару блискавки, вогонь досягнув і порохової вежі, яка вибухнула, зруйнувавши більшість будівель і частину замкових стін. Жупанат спробував зберегти замок, почав ремонт, але ця справа виявилася безнадійною. У 1773 році імператриця Марія Терезія направила свого сина Йосифа оглянути укріплення. В результаті було прийняте рішення про виведення гарнізону з Хустської фортеці і вона остаточно припинила своє існування.

В 1798 році чергова буря пошкодила останню вежу замку. Влада дала місцевій громаді дозвіл розбирати укріплення на будівельне каміння для спорудження католицької церкви та різних офіційних споруд міста.

Отже, виходячи з критичного аналізу документально підтвердженої інформації можна говорити про зведення перших споруд Хустського замку в XIV ст., активні перебудови в XV та XVI ст. і завершення використання основної частини житло-вих приміщень наприкінці XVIII ст.

- Szoleczky, E., 2002, A huszti vár ábrázolás-történetéhez, *FOLIA HISTORICA*, 23/2, old. 8–53.
- Szoleczky, E., 2005, Huszt várának helye és szerepe Magyarország védelmi rendszerében. Hausner Gábor (szerk.), *Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés Géza emlékére*, Budapest, Argumentum Kiadó, old. 699–729.
- Szoleczky, E., 2005a, *A Huszti vár története. PhD-értekezés*, Budapest.
- Szoleczky, E., 2008, Az igazi huszti kaland, *Tanulmányok Sahin-Tóth Péter emlékére*, Budapest, old. 281–291.
- Szilágyi, I., 1860, Az utolsó tatárjárás, *Szigeti Album*, old. 284–318.
- Szilágyi, I., 1889, Máramarosmegye általános történelméből. (A XII. és XIII. század.), *Századok*, 23. pótfüzet, old. 10–26.
- Wenzel, G., 1857, Kritikai fejtegetések Máramaros megye történetéhez, *Magyar Akadémiai Értesítő*, 17, Pest, old. 313–400.
- Zubánics, L., 2007, *Víz tükrére történelmet írni... Helytörténeti írások*, Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 92 old.
- Zubánics, L., 2015, *Világok végein. Északkelet-Magyarország a XVI–XVIII. században: politika, gazdaság, kultúra*, Ungvár, 161 old.
- Панця, О., 1998, *Хустський замок: Историчний нарис*, Ужгород, 44 с.
- Поп, Д. И., Поп, И. И., 1971, *В горах и долинах Закарпатья*, Москва, 135 с.
- Поп, Д. И., Поп, И. И., 2007, *Путешествие по архитектурным памятникам Подкарпатской Руси*, Ужгород, 184 с.
- Поп, И., 2001, *Энциклопедия Подкарпатской Руси*, Ужгород, 430 с.
- Троян, М. В., 1980, *Хустський замок. Историко-краєзнавчий нарис*, Ужгород.

Referenses

- Bélay, V., 1943, *Máramaros megye társadalma és nemzetiségei. A megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig*, Budapest, 224 old. (in Hungarian).
- Filipaşcu, A., 1940, *Istoria Maramureşului*, Bucureşti, 240 p. (in Rumanian).
- Fügedi, E., 1977, *Vár és társadalom a 13–14. századi Magyarországon*, Budapest, 218 old. (in Hungarian).
- Glück, L., 2008, A máramarosi só kereskedelmének útvonalai a 16. század közepén, *Történelmi Szemle*, 50, old. 11–37. (in Hungarian).
- Glück, L., 2009, A máramarosi sókamara igazgatása és gazdálkodása a Szepesi Kamara fennhatósága idején (1600–1604, 1614–1615), *Revista Arhivei Maramureşene*, 2, old. 31–81. (in Hungarian).
- Glück, L., 2012, Egy sókamara hivatalnok a 16. század közepén: Szigeti Szabó György deák. Tiszteletkőr, *Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára. Szerk. Mikó Gábor–Péterfi Bence–Vadas András*, Budapest, old. 459–469. (in Hungarian).
- Glück, L., 2013, *Az öt máramarosi város társadalma a 16-18. században. PhD-értekezés*, Pécs, 425 old. (in Hungarian).
- Gulyás, L.Sz., 2014, *Városfejlődés a középkori Máramarosban*, Kolozsvár, 156 old. (in Hungarian).
- Komáromy, A., 1893, Egy hamis pénzverő a XVI. században, *Századok*, 27, old. 647–667, 748–759. (in Hungarian).
- Mihályi, J., 1900, *Máramarosi diplomák a XIV és XV. századból*, Máramaros-Sziget, 674 old. (in Hungarian).
- Panczja, O., 1998, *Husztskij zamok: Istorichnij naris* [Huszt Castle: Historical Sketch], Uzhhorod, 44 s. (in Ukraine).
- Pap, J., 1909, *Adalékok Máramaros történetéhez*, Máramarossziget, 368 old. (in Hungarian).
- Pop, D., Pop, I., 1971, *V gorah i dolinah Zakarpatja* [In mountains and valleys of Transcarpathia], Moscow, 135 s. (in Russian).
- Pop, D., Pop, I., 2007, *Puteshestvie po arhitekturnim pamjatnikam Podkarpatskoj Rusi* [Travel the architectural monuments of UnderCarpathian Rus], Uzhhorod, 184 s. (in Russian).
- Pop, I., 2001, *Enciklopedija Podkarpatskoj Rusi* [Encyclopedia of UnderCarpathian Rus], Uzhhorod, 430 s. (in Russian).
- Prohnenko, I., Mojzsesz, V., Zsilenko, M., 2013, Kárpátalja középkori és kora újkori várainak kutatása, *A nyíregyházi Jósza Andráš Múzeum Évkönyve*, Nyíregyháza, 2013, LV, old. 203–250. (in Hungarian).
- Seregij, B., 2018, Huszt vára – a századok mélyéből, *Történeti földrajzi közlemények*, 6, Évfolyam, 3-4. Szám, old. 96–114. (in Hungarian).
- Simonchicz, I., 1806, *Monumentum politicum Marmatiae seculi decimi sexti*, V acii, 40 p. (in Latine).
- Szathmáry, P. K., 1863, A Tisza bölcsője, *Vasárnapi Újság*, Tizedik évfolyam, 38. Szám, old. 334–335. (in Hungarian).
- Szilágyi, I., 1860, Az utolsó tatárjárás, *Szigeti Album*, old. 284–318. (in Hungarian).
- Szilágyi, I., 1889, Máramarosmegye általános történelméből. (A XII. és XIII. század.), *Századok*, 23. pótfüzet, old. 10–26. (in Hungarian).
- Szoleczky, E., 2002, A huszti vár ábrázolás-történetéhez, *FOLIA HISTORICA*, 23/2, old. 8–53. (in Hungarian).
- Szoleczky, E., 2005, Huszt várának helye és szerepe Magyarország védelmi rendszerében. Hausner Gábor (szerk.), *Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés Géza emlékére*, Budapest, Argumentum Kiadó, old. 699–729. (in Hungarian).
- Szoleczky, E., 2005a, *A Huszti vár története. PhD-értekezés*, Budapest. (in Hungarian).
- Szoleczky, E., 2008, Az igazi huszti kaland, *Tanulmányok Sahin-Tóth Péter emlékére*, Budapest, old. 281–291. (in Hungarian).
- Trojan, M., 1980, *Husztskij zamok. Istoriko-kraєznavchij naris* [Huszt Castle: Historical and Local History Sketch], Uzhhorod. (in Ukraine).
- Wenzel, G., 1857, Kritikai fejtegetések Máramaros megye történetéhez, *Magyar Akadémiai Értesítő*, 17, Pest, old. 313–400. (in Hungarian).
- Zubánics, L., 2007, *Víz tükrére történelmet írni... Helytörténeti írások*, Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 92 old. (in Hungarian).
- Zubánics, L., 2015, *Világok végein. Északkelet-Magyarország a XVI–XVIII. században: politika, gazdaság, kultúra*, Ungvár, 161 old. (in Hungarian).

SUMMARY

THE QUESTION OF HUSZT CASTLE'S DATING

Igor Prokhnenko

Candidate of History, Docent; Docent of the Department of Archaeology, Ethnology and Culturology
SHEE «Uzhhorod National University»

Maria Zhylenko

Lector of the Archaeological Museum of E. Balaguri,
Faculty of History and International Relations
SHEE «Uzhhorod National University»

Within last decade a significant increase in number of field archeological studies of medieval and early modern times' sites is evident in Zakarpats'ka oblast of Ukraine. The medieval group of expedition of Uzhhorod National University, led by Igor Prokhnenko, scientists' main attention has been drawn to study of fortified points in Huszt, Vynohradiv, Korolevo, Serechnye, Bron'ka, Kovaszo, Siltse, Visk and Chynadievo. The castle of Huszt is located in the town of Huszt is distinguished by a very rich cultural layer, a complicated stratigraphy, and a significant number of finds. The history of the castle is well represented in the scientific literature. However there are only few publications of actual facts proven by data from the written sources. It is especially true about the early periods of Huszt castle functioning which are represented by rare single mentions in documents. Stone-made fortifications around the central fortified palace had been raised at the middle of XIV century and Huszt fortifications turned into castle. Since that time and till the beginning of XV – XVIII centuries its owners had frequently changed. In spite of very rich history of the castle, only irregular minor archeological studies took place on the site and its surroundings in the past. Since 2019 expedition of Uzhhorod National University started studying. During excavation season two excavation sites have been set up in central part of the monument on the area of 102 sq. m. The depth of the cultural layer varied from 1.2 to 5.0 m. A significant collection of materials has been found during the works, in particular: hundred fragments of ceramic utensils, the stove-tiles, glass and metal products (household items, fragments of clothing, decorations, coins, and weapons). The general dating of the finds is the second half of XV – XX centuries. This dating does not contradict the written sources, but seriously contradict with data represented in the scientific literature. Undoubtedly further archeological studies and analysis of a large number of written sources will provide additional information and specify the history of this key regional fortification.

Keywords: Huszt, castle, written sources, dating, ceramics, stove-tiles, coins, weapons.

ІЛЮСТРАЦІЇ

Рис. 1. Хустський замок. Фото з квадрокоптера С. Кузнева.

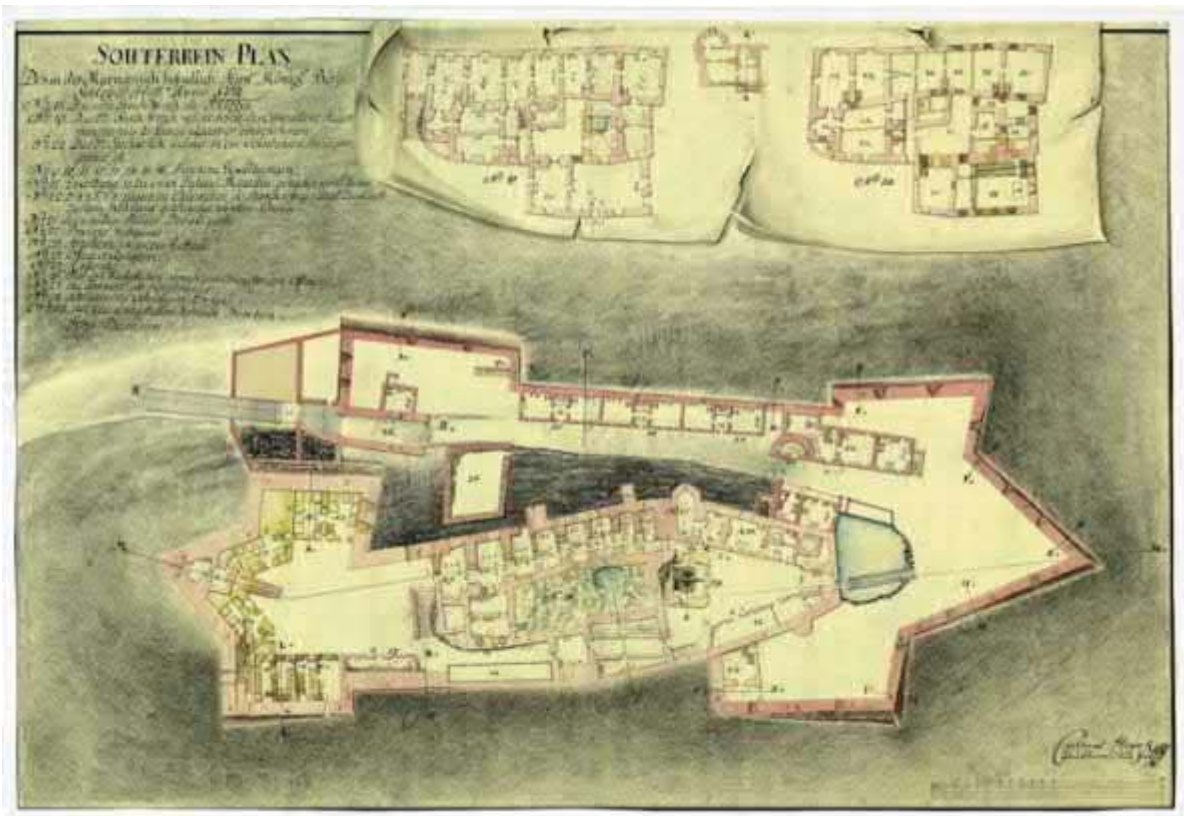

Рис. 2. План Хустського замку.

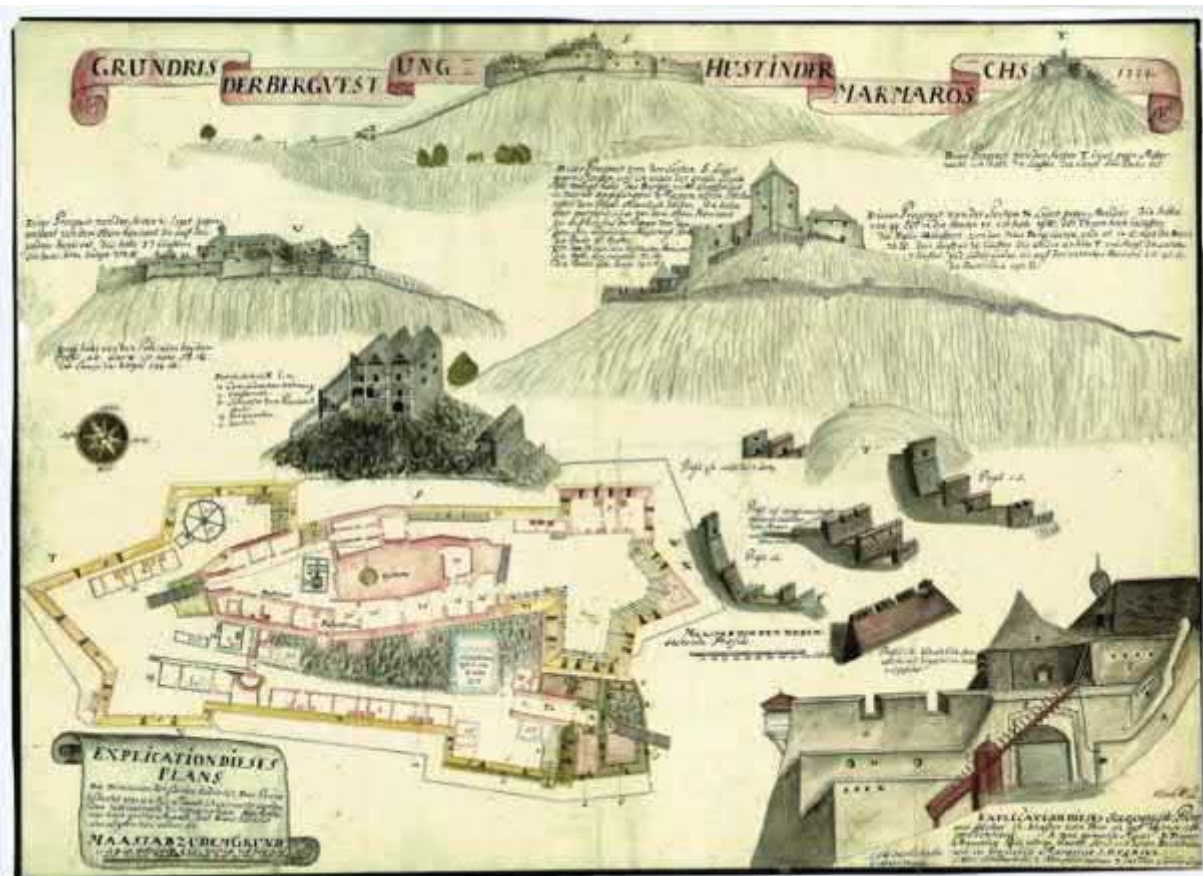

Рис. 3. План Хустського замку. Національний архів Австрії. Inland C:V. Huszt No.2. 485/5.b. НТТ G1h3359

Рис. 4. Хустський замок. Розкоп І.

Рис. 5. Хустський замок. Розкоп II.

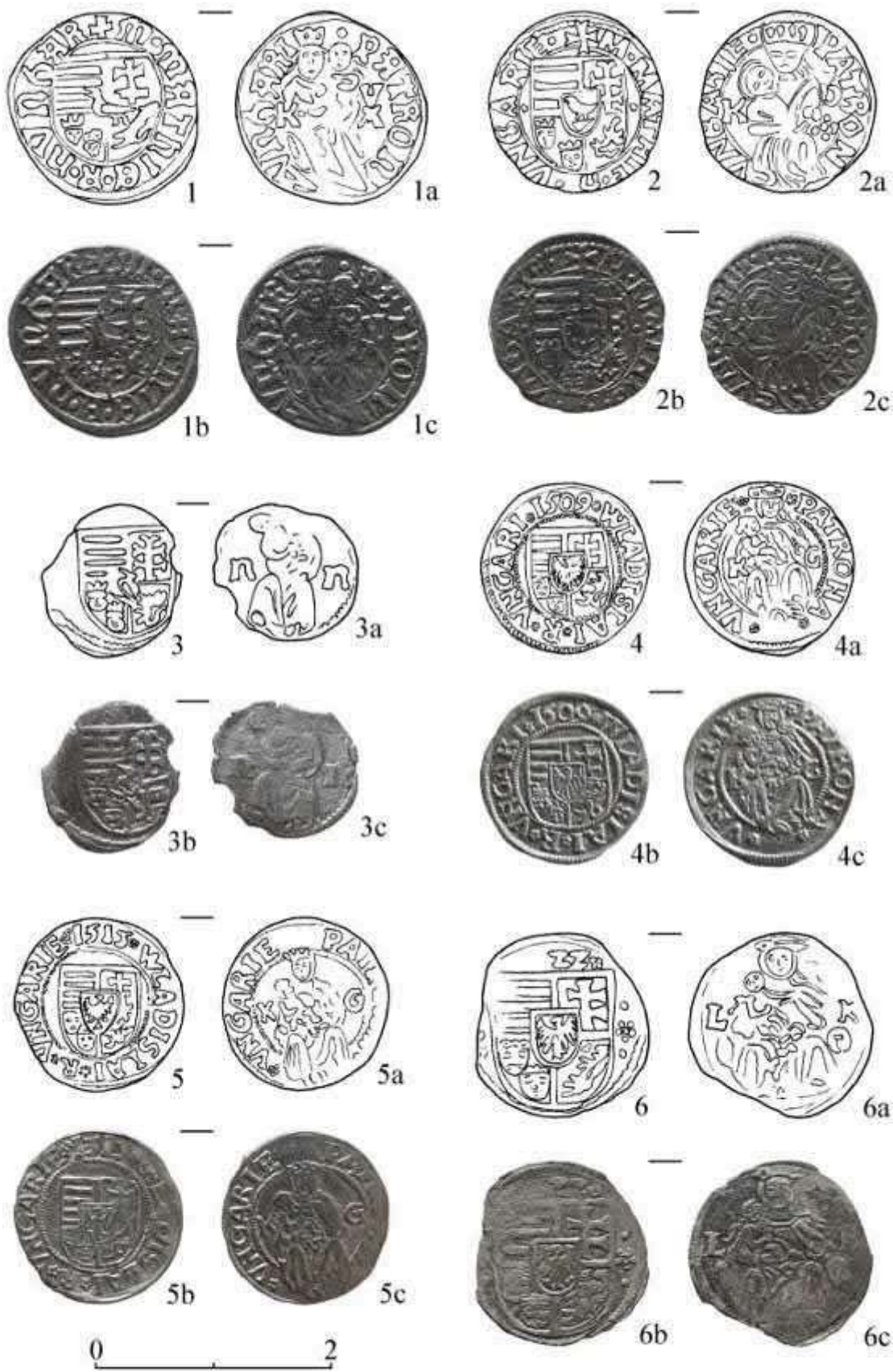

Рис. 6. Хустський замок. Монети.

Рис. 7. Хустський замок. Монети.

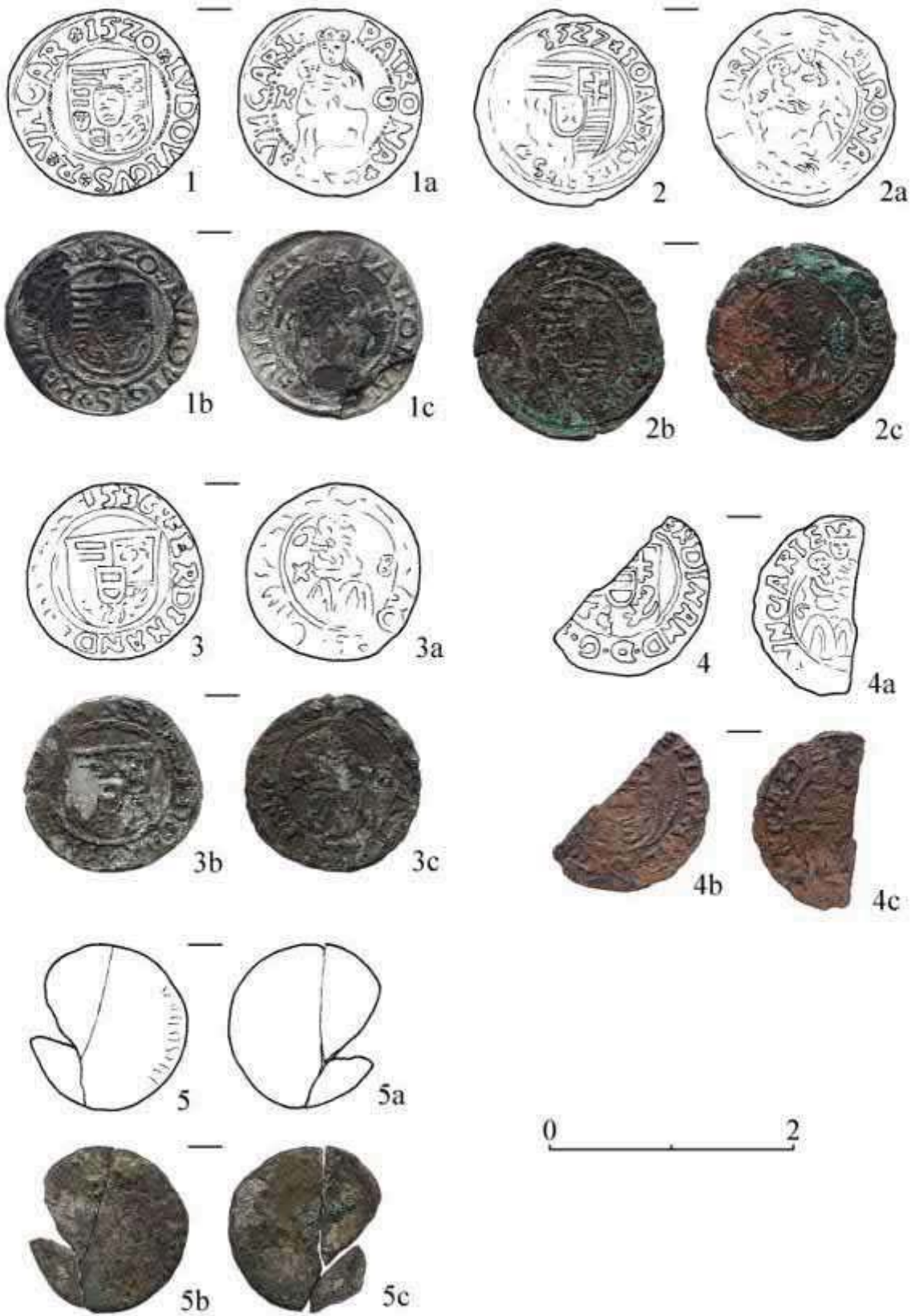

Рис. 8. Хустський замок. Фальшиві монети.

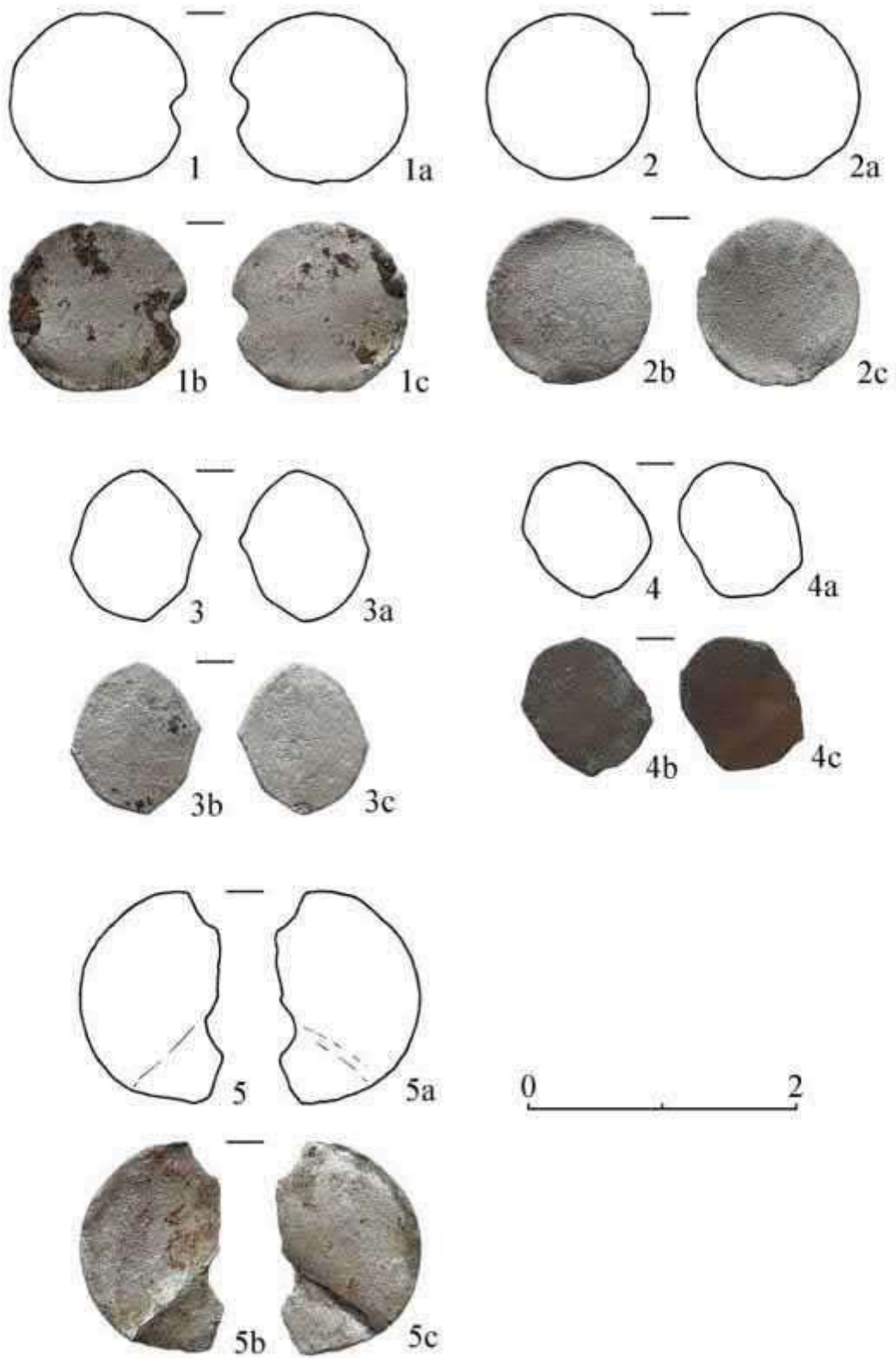

Рис. 9. Хустський замок. Заготовки для виготовлення фальшивих монет.

Рис. 10. Уламки трубок для паління.

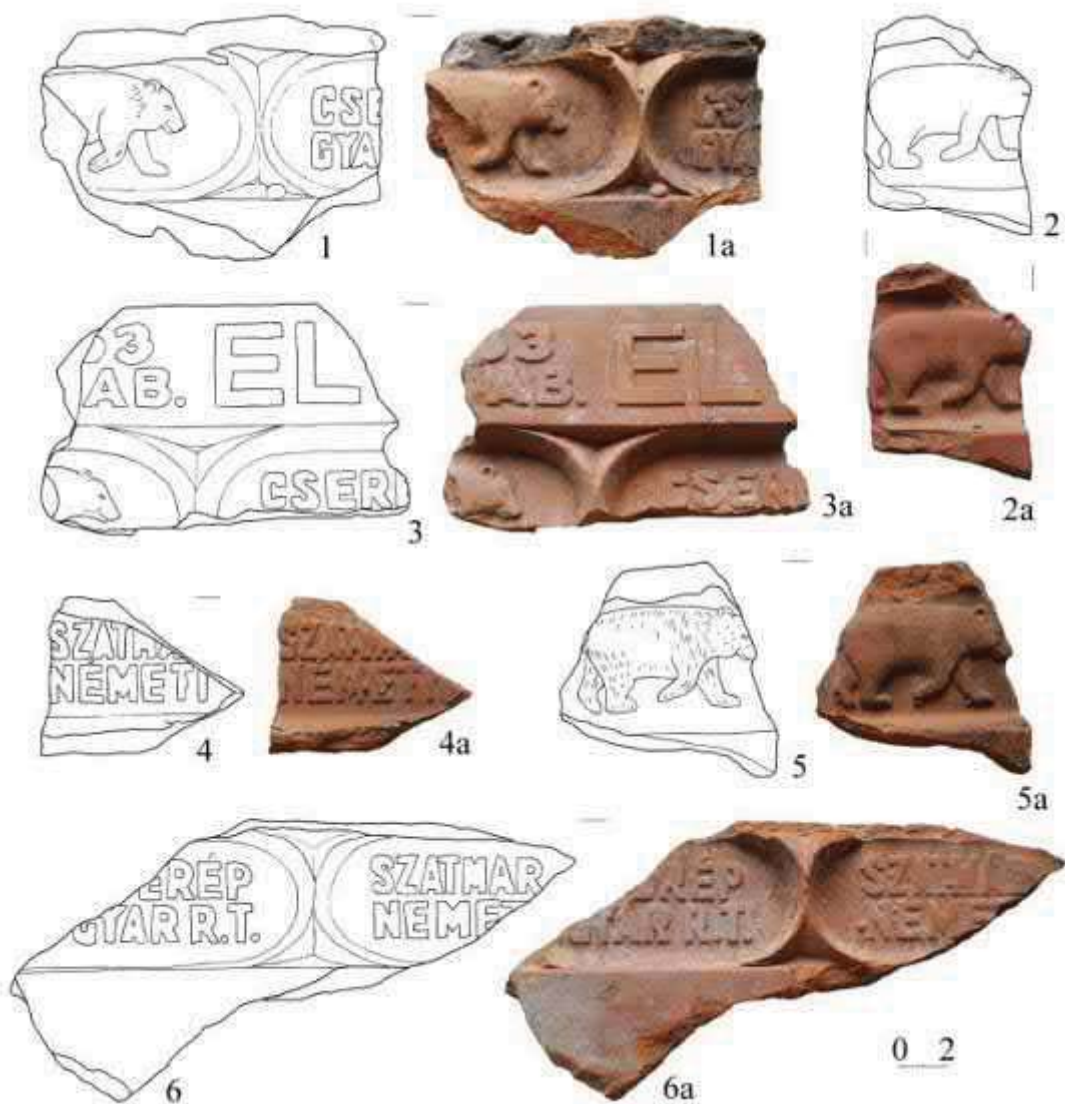

Рис. 11. Уламки черепиці.